

کتابخانه سعید نفیسی و نسخه‌های خط او

سعید نفیسی، دانشمند و نویسنده شهر کشور ما، از کتاب‌بازان نامی ایران بود (به قول فرنگیها بیبلیوفیل Bibliophile). نفیسی در جمع کردن کتاب حریص بود. از هر دست کتاب و نوشته و مجله، مربوط و نامربوط به رشته‌های تخصصی خود، جمع می‌کرد. حدود پنجاه سال از دوران زندگی را بدین کار گذرانید. کتابخانه‌اش نظم و آرایشی نداشت. خودش می‌دانست که هر کتاب بجاست و بزودی می‌توانست آنچه را می‌خواهد پیدا کند، اما گاهی هم موفق نمی‌شد. مخصوصاً در جستن کتابهایی که مورد استفاده خودش نبود و برای دیگران می‌خواست.

مایه نخستین کتابخانه‌اش مجموعه کتابهایی بود که از پدرش مرحوم علی اکبر ناظم الاطباء به او رسید. پس از آن خود به خریدن کتاب پرداخت. نیز سعی داشت آثار و انتشاراتی را که رایگان توزیع می‌شود به دست آورد. البته غالب اشخاص که کتاب چاپ می‌کردند نسخه‌ای از اثر خود به یادگار به او می‌دادند. از فرنگ نیز کتاب می‌خرید. در سفرها هم فرصت را از دست نمی‌داد. هر وقت مسافرتی می‌کرد، خواه به شهرهای ایران و خواه به کشورهای دیگر، بسته‌های کتاب همراه می‌آورد، از کتابهایی که خریده بود یا بلو اهدا شده بود.

یادم است در تابستان ۱۹۵۷ که از کنگره مستشرقین (مونخ) به ژنو آمده بود از من پرسید تو که چندی است درین شهر بوده‌ای در کدام کتابفروشی کتابهای قدیم مربوط به ایران دیده‌ای! با هم به قسمت قدیم ژنو رفتیم. او را به کتابفروشی بردم که در انبارش مقادیری کتاب درباره شرق دیده بودم. کتابها در زیرزمینی که حدود بیست پله می‌خورد قرار داشت. غباری که سالیان دراز لابلای کتابها خفته بود از میان آنها برمی‌خاست. نفیسی یکی یکی را زیر روی کرد و بعضیها را کنار می‌گذاشت. عاقبت به کتابفروشی گفت این کتابها را جدا کردم، چندی شود. کتابفروش صورت برداشت و حساب کرد و گفت دو هزار و یکصد فرانک. نفیسی اینقدر پول نداشت. همه سرمایه جیبش تا به طهران برسد حدود هزار فرانک بود. امانی توانست دل ازین کتابها بردارد. گفت چون من پول کافی همراه ندارم پانصد فرانک بیعانه می‌دهم. شما کتابها را مدت یک هفته نگاه دارید تا پول برایم برسد و حسابم را صاف کنم. همانجا کاغذی به برادرش به پاریس نوشت که من اینجا احتیاج به پول پیدا کرده‌ام فلان مبلغ بفرست. در میان مجموعه کتابهای چاپی او بجز آثاری که اساسی و قابل توجه نخستین است، تعداد کثیری جزوات و رسائل جمع شده بود که در نظر اول تصور اهمیت برای آنها نمی‌شود. ولی وقتی به دقت بدانها رسیدگی شود فایده آنها آشکار می‌شود، از قبیل مقالات مستخرج مستشرقین از مجلات، مقررات و قوانین و آئین نامه‌های قدیم ایران یعنی پس از مشروطه تا سالهای ۱۳۰۴ (شاید تنها درین مجموعه عده‌ای از آنها بطور انحصاری وجود داشته باشد)، اساسنامه احزاب قدیم و کانونها و باشگاهها، تصنیفها و ترانه‌هایی که در مدت سی چهار سال اخیر چاپ شده، تقویمهای رقومی از ابتدا تا سنوات اخیر، و آثاری دیگر از همین قبیلها.

کتابهای مهم مجموعه نفیسی کتابهای مربوط به ایرانشناسی و اسلام و مخصوصاً ادبیات زبانهای فارسی و عربی بود. از سفرنامه‌های قدیم اروپائیان درباره ایران تعداد زیادی در اختیار داشت. شاید بهترین مجموعه کتابهای روسی درباره ایران از آن کتابخانه

اوست . او توانسته بود به مناسبت مسافرتهاى متعددى که به شوروى رفته بود (از چهل سال قبل) اکثر آثار روسى دربارهٔ ايران را گردآورى کند .

مجموعهٔ نسخه‌هاى خطى مرحوم نفیسی نیز قابل اهميت است . حدود هزار و دوست جلد کتاب خطى داشت . ازین تعداد مقدار ۱۰۸۱ جلد آنرا در زمان حیات به کتابخانهٔ مرکزى ، و نیز هفت یا هشت دفتر خطى جزء جمع و خرج مملکتى را به کتابخانهٔ دانشکدهٔ حقوق دانشگاه تهران فروخت و تعداد هفتاد و هفت جلد آن نزد خودش باقى ماند که هم اکنون در دست خانواده اش است . هر کتاب خطى که مى خرید تاریخ و محل خریدن آنرا بر پشتش یادداشت مى کرد . در مورد نسخه‌هاى کىاب و نایاب و منحصر و ناشناخته و بی سر و ته توضیحات مفیدى در باب مؤلف و تاریخ تألیف و نام کتاب و اطلاعات دیگرى مى نوشت .

همت عالی و قابل تقدیر دیگرش این بود که نسخه‌هاى خطى ناقص مورد علاقهٔ خود را از روی نسخهٔ دیگرى که سراغ مى کرد به خطِ خویش تکمیل مى کرد . برای نسخه‌هاى که احتمال مى داد در آینده مورد مراجعات علمى خودش واقع شود فهرست موضوعات و ابواب مى نوشت .

نفیسی کتابهاى را که با خون دل و صرف مال و رنج شبهاى بیدارى تهیه کرده بود به آسانی به هر کس قرض مى داد . به هیچ وجه فکر نمى کرد قرض گیرنده کتاب را بر مى گرداند یا نه ! همیشه مقدارى کثیر از کتابهاىش نزد همکاران و هم دوره ها و دوستان و شاگردانش بود . هنوز هم بسيارى از کتابهاىش نزد امانت گیرندگان باقى مانده است .

یکی از قرض کنندگان کتب او مرحوم قزوینى بود . کتابهاى را که قزوینى از کتابخانهٔ نفیسی قرض کرده و خوانده است مى توان بر شمرد و از میان کتابهاى نفیسی جدا کرد . زیرا رسم مرحوم قزوینى برین بود که نام صاحب کتاب را بر اوراق ابتدای کتاب به خطِ خویش یادداشت مى کرد با تاریخ اخذ کتاب .

کتابخانه^۱ مرحوم نفیسی در اواخر دوران حیاتش و به دست خودش به چند پاره شد، به دو علت: یکی احتیاج مالی و دیگر اینکه می‌دانست که هیچ کتابخانه‌ای در خانواده‌ها مانند گار نیست. این بود که می‌کوشید تا خود زنده است کتابها را به مراکز علمی معتبر واگذار کند و در آینده مورد استفاده^۲ دیگران واقع شود. می‌خواست زحمات بسیاری را که در راه جمع‌آوری آن متحمل شده است بکلی به هدر نرود.

نخستین بار هم کتابهای قدیم اروپائی درباره^۳ ایران مخصوصاً سفرنامه‌ها را به کتابخانه^۴ مجلس سنا فروخت. پس از آن کتابخانه^۵ دانشگاه کامبیا که در صدد تهیه^۶ کتابهای مربوط به ایران بود حدود دو هزار جلد از آثار فرنگی و فارسی و عربی معتبر کتابخانه^۷ نفیسی را خریداری کرد. این قسمت اکنون در نیویورک است. پس از آن تعداد ۱۰۸۱۵ جلد از کتب خطی را به کتابخانه^۸ مرکزی دانشگاه فروخت. درین معامله مرحوم نفیسی گذشتی از خود نشان داد که حکایتی غریب از روحیه^۹ او داشت. اعضای کتابخانه^{۱۰} در ارقامهای کتب مبلغ سه هزار و کسری تومان به ضرر مرحوم نفیسی جمع زده بودند. حسابداری کل بدین اشتباه متوجه شد و به مرحوم نفیسی گفت که چنین اشتباهی شده است (کل مبلغ حدود پنجاه هزار تومان بود) و باید اوراق عوض شود و این کار چند روز وقت می‌گیرد. مرحوم نفیسی گفت من زیر همین اسناد می‌نویسم که از این مبلغ به عنوان تخفیف به نفع دانشگاه صرف‌نظری کنم. چون حوصله^{۱۱} آن ندارم که مجدداً به این کار پردازیم.

چهارمین قسمت کتابخانه^{۱۲} نفیسی عبارت بود از کتب چاپی و مجلات و جزوات و رسائل که در زمان حیاتش به کتابخانه^{۱۳} مرکزی آورده شد.

این قسمت جمعاً بالغ بر ۱۱۲۱۹ جلدست و تقریباً سیصد جلدی هم چون صورت-برداری و تقویم نشده مانده بود به عنوان اهدائی به کتابخانه^{۱۴} واگذار گردید.

دو سال پس از وفات مرحوم نفیسی خاندان گرامیش مقادیری زیاد از مجلات و جزوات چاپی باقی مانده در خانه را نیز به کتابخانه^{۱۵} اهدا کردند. به همین لحاظ به دستور

رئیس محترم دانشگاه نام مرحوم سعید نفیسی بر کتیبه نام اهدا کنندگان کتاب در سرسرای ورودی کتابخانه الحاق شد .

هنوز قسمتی کوچک از کتابخانه مرحوم نفیسی در خانه اش وجود دارد و آنها عبارت است از هفتاد و هفت جلد نسخه خطی که فهرست بسیار ناقص و مجملی از آنها تهیه کرده ام که بعداً چاپ خواهد شد . دیگر مقداری کتاب چاپی از آثار مربوط به ادبیات ایرانی و اروپائی و نیز کتابهای تألیف خود آن مرحوم که جمعاً شاید چهارصد جلد باشد . بالاخره آنچه اهمیت و امتیاز خاص دارد مجموعه یکصد و شصت جلد کتابی است که مرحوم نفیسی اکثر آنها را از سال ۱۳۰۰ شمسی به بعد به خط خویش از روی نسخ قدیم استنساخ کرده است . این مجموعه بسیار گرانبهاست ، چه یادگاری است از جند از دانشمندی بزرگ که با همتی و حوصله ای و پشتکاری و ذوقی و ولعی خاص در سفر و حضر این مقدار نسخه نویسی کرده و توانسته است از بعضی متون قدیم نسخه دیگری بیافریند و در دسترس محققان قرار دهد . قصد او از نوشتن این نسخ بیشتر آماده کردن آنها برای چاپ بوده است . اما موفق به برآوردن همه نیات خود نشد .

متأسفانه تعدادی از نسخه های این مجموعه گم شده است و فعلاً در میان کتب آن مرحوم دیده نمی شود و محتمل است که بعضی از آنها همانها بوده است که به چاپ رسانیده و در موقع چاپ کردن اوراق شده است . نیز احتمال دارد که بعضی از آنها را برای استفاده در اختیار همکاران خود قرار داده و به او برگردانده نشده است .

* * *

اینک فهرست آن عدّه ای که موجود است به ترتیب شماره هایی که آن مرحوم خود بر کتابها نوشته بوده است در اینجا آورده می شود . *

- ۱

۲ - تحفة الوزراء (خط موقعی است که در دبستان درس می خوانده)

- ۳

* شماره هایی که کتاب آنها موجود نیست بدون شرح و خالی است .

- ۴ - دیوان میرمحمد رضا مشتاق اصفهانی در ۱۳۰۳^۱ (۴۱۸۹ بیت)
- ۵ - غزلیات مشتاق اصفهانی در ۱۳۰۵ (۷۱۳ بیت)
- ۶ -
- ۷ - دیوان سیف اسفرننگ در ۱۳۰۳ (۷۶۲۸ بیت)
- ۸ - کلیات عبید زاکانی در ۱۳۳۵ قمری
- ۹ - دیوان میرزا محمدناصر طبیب ادیب دیلمی از روی خط همو در ۱۳۳۵ قمری (۱۹۷۸ بیت)
- ۱۰ - دیوان عبدالواسع جبلی (۶۹۲۸ بیت)
- ۱۱ - رباعیات باباطاهر در ۱۲۹۷ (۴۲۱ بیت)
- ۱۲ - اشعار میرزا حیدر علی کمالی در ۱۳۳۶ قمری
- * ۱۳ - اشعار عمق بخارانی (۷۷۳ بیت)
- ۱۴ - دیوان اثیر اخیسکی در ۱۲۹۹ و مقابله شده با نسخه مدراس (هند) در سال ۱۳۳۵ (۳۶۵۰ بیت)
- ۱۵ - دیوان اثیرالدین اومانی در ۱۲۹۸ از روی نسخه متعلق به مالک الشعراى بهار و مقابله شده با نسخه مورخ ۸۲۱ قمری در سال ۱۳۱۱ (۳۹۰۶ بیت)
- ۱۶ - دیوان محمود خان ملک الشعرا در ۱۲۹۷/۸ (۲۳۵۱ بیت)
- ۱۷ - دیوان فرخی سیدستانی در ۱۲۹۹ (۸۷۶۱ بیت)
- ۱۸ - دیوان اشعار سعید نفیسی مربوط به سالهای ۱۳۳۴ تا ۱۳۳۸ قمری (جلد اول).
- ۱۹ - دیوان فارسی فضولی بغدادی
- ۲۰ - دیوان وفای فراهانی در ۱۳۳۹ قمری

۱ - سنوات شمسی است مگر قید قمری شده باشد.

* - علامتی است برای کتابهایی که خود آنها را چاپ کرده است.

- ۲۱ - رباعیات عمر خیام در ۱۳۰۱ (۹۴۷ رباعی)
- * ۲۲ - رباعیات و اشعار ابو سعید ابوالخیر در ۱۳۰۵ (۸۳۵ بیت)
- * ۲۳ - دیوان غزلیات نظامی در ۱۳۰۱ (۶۷۶ بیت)
- ۲۴
- ۲۵ - دیوان سروش اصفهانی در ۱۳۰۱ (۱۲۷۰۳ بیت)
- ۲۶ - دیوان ادیب صابر در ۱۳۰۵ (۵۵۹۸ بیت)
- ۲۷ - رساله اختلاجات بدر جاجرمی در ۱۳۰۱ در بومهن موقع مأموریت ریاست کل راه مازندران
- ۲۸ -
- ۲۹ - دیوان ادیب الممالک در ۱۳۰۰ (۷۰۰۰ بیت)
- ۳۰ - دیوان رضوان علیشاه در ۱۳۰۲ (۸۵۹ بیت)
- ۳۱ - دیوان نزاری قهستانی در ۱۳۰۲ (۱۴۷۵ بیت)
- ۳۲ - دیوان خواجوی کرمانی (۱۳۵۶۱ بیت)
- ۳۳ - دیوان جمال الدین عبدالرزاق در ۱۳۰۲ (۷۷۲۳ بیت)
- ۳۴ - دیوان مجیرالدین بیلقانی (۴۴۳۷ بیت)
- ۳۵ - دیوان میلی هروی در ۱۳۰۲ (۸۰۱ بیت)
- ۳۶ - مختارنامه عطار در ۱۳۰۳ (۲۰۹۵ رباعی)
- * ۳۷ - کلمات علیه مکتبی در ۱۳۰۴
- * ۳۸ - دیوان لامعی گرگانی در ۱۳۰۵ (۱۰۷۵ بیت)
- ۳۹ - دیوان مسعود سعد سلمان در ۱۳۰۵ (۱۴۹۰۰ بیت)
- ۴۰ - دیوان ابوالفرج رونی در ۱۳۰۵ (۲۸۰۷ بیت)
- ۴۱ - دیوان عمادی شهریار از روی کتب مختلف (۲۲۴۷ بیت)
- ۴۲ - دیوان عثمان مختاری (۴۶۴۲ بیت)

- ۴۳ - لغت فرس در ۱۳۰۶
- ۴۴ - دیوان قطران از روی سه نسخه در ۱۳۰۶ و تکمیل شده در ۱۳۱۴
(۹۵۹۰ بیت)
- ۴۵ - دیوان سوزنی سمرقندی در ۱۳۰۶ از روی چهار نسخه
- ۴۶ - تاریخ جدید یزد از روی نسخه مجلس در ۱۳۰۶
- ۴۷ -
- ۴۸ - دیوان مهستی در ۱۳۰۶ به انضمام قصه امیر احمد (۳۸۰ بیت)
- ۴۹ - رساله فی ماهیه النفس ابن سینا در ۱۳۰۷ در پاریس
- ۵۰ - خلاصه تاریخ زندیه از روی گیتی گشا (توسط اسمعیل خان وکیل الملک
نوری) در ۱۳۱۰
- ۵۱ -
- ۵۲ - دیوان شمس طبسی در ۱۳۱۰ (۳۱۷۷ بیت)
- ۵۳ - دیوان امامی هروی از روی دو نسخه در ۱۳۱۰ (۲۲۶۲ بیت)
- ۵۴ - آثار الوزراء عقیل از روی نسخه مجلس در ۱۳۱۰
- ۵۵ - اشعار شاطر عباس صبوخی قمی (۴۵۲ بیت)
- ۵۶ - ۵۸
- * ۵۹ - رباعیات باباافضل در ۱۳۱۰ (۳۲۰ بیت)
- ۶۰ -
- ۶۱ - دیوان سراج الدین سگزی در ۱۳۱۱ (۱۸۰۵ بیت)
- ۶۲ - منتخب دیوان غیبی شیرازی در ۱۳۱۱ از روی نسخه حاج حسین آقا ملک
(۳۴۶۶ بیت)
- ۶۳ - مکاتیب غزالی در ۱۳۱۱
- ۶۴ - حدیقه ناصریه (تاریخ کردستان) میرزا علی اکبر منشی وقایع نگار که

قسمتهایی از آن به خط میرزا حبیب الله فرزادست و نفیسی در ۱۳۱۱ تکمیل کرده است.

۶۵ تا ۶۷ -

۶۸ - دیوان نجیب الدین جرفادقانی در ۱۳۱۱ از روی نسخه ۸۲۱ و مقابله شده

با نسخه مجلس در ۱۳۱۳ و با نسخه دیگر در ۱۳۲۵ و بالاخره با نسخه دانشگاه

علیگره در ۱۳۳۷ (۲۰۱۷ بیت)

۶۹ - دیوان میر کرمانی در ۱۳۲۱ (۷۲۷۲ بیت)

۷۰ - دیوان عماد فقیه کرمانی در ۱۳۲۲ از روی پنج نسخه

۷۱ - دیوان جلال طیب شیرازی از روی نسخه قرن هشتم و نسخه محسن

امین الدوله مورخ ۸۲۱ و مقابله شده با نسخه مجلس شماره ۱۱۸۲ و تکمیل شده با

نسخه های دیگر در ۱۳۲۱ (۳۱۹۱ بیت)

۷۲ - کشف المحجوب سگزی از روی نسخه سید نصر الله نقوی در ۱۳۲۱

* ۷۳ - گشایش و رهایش ناصر خسرو در ۱۳۲۱

* ۷۴ - کلیات عراقی در ۱۳۲۳ (۵۴۸۴ بیت)

- ۷۵

۷۶ - قطعات نثری از سفینه قرن هفتم متعلق به مرحوم محمد علی تربیت، از جمله

کلمات سیف باخرزی و سلسله الترتیب (ظاهراً همان نسخه که حبیب یغائی چاپ کرد)

- ۷۷

* ۷۸ - مقطعات ابن یمن در ۱۳۱۶ (۱۳۲۸ بیت)

۷۹ - دیوان صیدی تهرانی در ۱۳۱۹ (۱۰۹۵ بیت)

* ۸۰ - دیوان اوحدی مراغه‌ای در ۱۳۲۱ و تکمیل شده از روی نسخه مجلس در

۱۳۲۲ و مقابله شده با نسخه مهدی بیانی در ۱۳۲۸ (۱۰۲۴۲ بیت)

۸۱ - تاریخ بنی اردلان ولات کردستان تألیف مستوره ماه اشرف خانم از روی

نسخه دکتر سعید خان کردستانی

- ۸۲ -
- ۸۳ - دیوان همام تبریزی در سالهای مختلف (۱۶۵۶ بیت)
- ۸۴ - مجمع الانساب مولانا محمد شبانکاره‌ای
- ۸۵ -
- ۸۶ - طاق‌دیس ملا احمد نراقی (قسمتی) در ۱۳۱۶ (۱۴۳۴ بیت)
- ۸۷ - منتخبات صائب تبریزی (۱۶۱۴ بیت)
- ۸۸ - اشعار لسانی شیرازی (۵۸۸ بیت)
- ۸۹ - غزلیات رضی (۳۹۷ بیت)
- ۹۰ -
- ۹۱ - دیوان ایرج میرزا (۲۱۰۵ بیت)
- ۹۱ مکرر - (غزلیات قاضی ملا شریف آملی (۳۵۶ بیت)
- ۹۲ - رساله‌القدس روزبهان از روی نسخه باستانی راد در ۱۳۲۲
- ۹۳ - ترجمه قلب منقلب سعدالدین حموی از روی نسخه باستانی راد در ۱۳۲۳
- ۹۴ - رساله شرح «کف شاه محمود والاتبار» از روی نسخه سید محمد مشکوة
- خط داودی در ۱۰۹۳ و تألیف قاضی بن کاشف الدین یزدی به انضمام دورساله عقد
انامل در ۱۳۱۶
- ۹۵ - دیوان نظام استرآبادی در ۱۳۲۲ (۴۰۶۶ بیت)
- ۹۶ - مجمل‌التواریخ و القصص (قسمتی از آن از روی نسخه عکسی)
- ۹۷ - وصایای حضرت امیر در ۱۳۲۶ قمری (از کارهای دوره دبستان)
- ۹۸ - تاریخ قدیم میرزا ابوالحسن خان فروغی که در مدرسه علمیه تدریس می‌شده
- ۹۹ - جبر و مقابله میرزا غلامحسین خان رهنما که در سال ۱۳۲۶ قمری در مدرسه
علمیه تدریس می‌شده
- ۱۰۰ - ابواب‌الحکم ترجمه کلمات قصار در ۱۳۲۷ قمری

- ۱۰۱ - دیوان ملا حسین رفیق اصفهانی در ۱۳۳۵ قمری
- ۱۰۲ - دیوان ادیب صابر ترمذی در ۱۳۰۲ (۶۴۵۷ بیت)
- ۱۰۳ - دیوان اشعار سعید نفیسی سالهای ۱۳۳۹ تا ۱۳۴۱ قمری (جلد دوم)
- ۱۰۴ - دفتر خاطرات و سفینه اشعار که خطوط دیگران نیز در آن هست از قبیل
حیدر علی کمالی ، صدر السلطنه نوری ، شیخ الرئیس قاجار در ۱۸۹ صفحه
- ۱۰۵ - سفینه اشعار که از سال ۱۳۰۱ به نوشتن آن شروع شده در ۳۳۹ صفحه
- ۱۰۶ - سفینه اشعار (جلد سوم) که از سال ۱۳۲۰ به نوشتن آن پرداخته در
۱۸۵ صفحه رحلی
- ۱۰۷ - سفینه اشعار (جلد چهارم) در ۷۵ صفحه رحلی بزرگ
- ۱۰۸ - اشعار عقیقی تبریزی (۳۸۵ بیت)
- ۱۰۹ - غزلیات جمال الدین محمد بن حسام هروی (۲۸۳ بیت)
- ۱۱۰ - اشعار رکن صاین هروی (۲۲۷ بیت)
- ۱۱۱ - دیوان عارفی هروی (۲۱۷ بیت)
- ۱۱۲ - کلیات ناصر بخاری از روی چهار نسخه (سفینه مجلس ۸۹۹، مهدی بیانی
دکتر غنی و نسخه مورخ ۱۸۶۳ در ۱۳۲۲
- ۱۱۳ - فتوحات امینی هروی (تاریخ شاه اسمعیل) از روی نسخه قرن یازدهم
در ۱۳۲۲
- ۱۱۴ - منظومه معمای حقیری از روی نسخه مجلس شماره ۷۸۳ (۱۴۳ بیت)
- ۱۱۵ - دیوان امیر حسینی هروی غوری (۱۰۰۰ بیت)
- ۱۱۶ - دیوان طوفان هزار جریبی (۴۰۷۵ بیت)
- ۱۱۷ - مشاهد گیلان بایادداشتهای بهجت گیلانی در ۱۳۲۳ (آغاز: جمال سیدرسل
و نسیم باغ توکل...)
- ۱۱۸ - نظم گزیده تألیف محمد صادق ناظم تبریزی از روی نسخه آقای گلشن

در ۱۳۲۴ (قسمتی از نسخه قدیمی است)

- ۱۱۹

۱۲۰ - مکاتبات و افادات ناصرالدین عبیدالله محمود احرار از روی نسخه باستانی

راد در ۱۳۲۶

۱۲۱ - تذکره نفیسی در شرح احوال و منتخب آثار شعرای پارسی زبان از

صدر اسلام تا زمان حاضر و تألیف آن را از زمانی که عضو « دانشکده » بوده شروع

کرده است در دو جلد (جلد دوم تاریخ ایت ائیل ۱۳۰۱ دارد)

۱۲۲ - یادداشتهای سفر افغانستان در ۱۳۳۰

۱۲۳ - «روزی بود روزگاری بود» (مجموعه حکایات از خودش) در ۱۳۰۴

۱۲۴ - جنگ مطالب متفرقه و یادداشتهای ادبی از خودش

۱۲۵ - یادداشتهای سفر تاجیکستان در ۱۳۴۳

۱۲۶ - یادداشتهای سفر بلغارستان و کشورهای اروپای شرقی

۱۲۷ و ۱۲۸ - یادداشتهای سفرهای اروپا در سالهای آخر عمر

۱۲۹ - یادداشتهای سفر هندوستان در ۱۳۳۶

۱۳۰ - یادداشتهای سفر هندوستان در ۱۳۲۸

۱۳۱ - یادداشتهای سفر سمرقند در ۱۳۳۹ و ۱۳۴۵

* * *

ازین پس فهرست نسخی نقل می‌شود که مرحوم نفیسی خود بدانها شماره نداده

بوده است و ما شماره داده‌ایم.

۱۳۳ - دیوان مجد همگر از روی نسخه عباس اقبال و نسخه مورخ ۱۰۰۹

مجلس در ۱۳۱۳

۱۳۴ - رباعیات عمرخیام از روی نسخه مورخ ۹۷۵ دانشگاه پنجاب (مجموعه

شیرانی) در ۱۳۳۴ (۳۳۶ رباعی)

- ۱۳۵ - مجموعه لطایف و سفینه ظرایف سیف جام (خادم) هروی از روی نسخه دانشکده ادبیات کابل در ۱۳۳۱
- ۱۳۶ - سوانح احمد غزالی از روی نسخه قرن هفتم میرزا صادق خان انصاری در اصفهان
- ۱۳۷ - تاریخ یزد جعفری از روی نسخه سردار فاتح در ۱۳۱۲
- ۱۳۸ - ترجمه محاسن اصفهان در ۱۳۱۶ (در یک هفته)
- ۱۳۹ - فتویہ میر سید علی همدانی از روی نسخه کتابفروشی شمس در ۱۳۳۴
- ۱۴۰ - سفینه خطی کتابخانه ملتی رشت در ۱۳۳۱
- ۱۴۱ - رساله شیخ زین الدین خوافی در عرفان
- ۱۴۲ - دیوان امیر همایون اسفراینی (قسمتی از آن خط قدیم است)
- ۱۴۳ - رساله تحقیق الروح شیخ محمود شبستری در ۱۳۲۶
- ۱۴۴ - فتوت نامه که تا اواسط باب دوم درسخا استنساخ شده (آغاز: حمدی که زبان استعداد از ادای آن قاصرست...)
- * ۱۴۵ - دیوان رشید و طواط (۸۱۴۰ بیت)
- ۱۴۶ - بهرام و بهروز منسوب به سنائی، ولی از آن بنائی هروی است در ۱۳۳۰
- ۱۴۷ - رباعیات سرمد کاشانی در ۱۳۳۸ در کلکته
- ۱۴۸ - رباعیات خیام از روی نسخه انجمن ترقی اردو (علیگره)
- ۱۴۹ - سفینه اشعار که از کارهای سالهای اخیر زندگی اوست به قطع رحلی (احتمالاً دنباله شماره های ۱۰۵ تا ۱۰۷ است)
- ۱۵۰ - نزهة المجالس از روی خط اسمعیل بن اسفندیار بن محمد بن اسفندیار ابهری مکتوب در ۷۳۱ در سال ۱۳۳۲
- ۱۵۱ - دیوان مطهر کرده ای (ظاهرآ در یکی از سفرهای هند نوشته شده)
- ۱۵۲ - اشعار جهان خاتون از روی نسخه کتابخانه ملتی پاریس در ۱۳۳۶

۱۵۳ - دیوان سید حسن غزنوی از روی چهار نسخه در ۱۳۲۶ (بیت ۴۹۳۶)

۱۵۴ - علم قیافه از میرسید علی همدانی از روی نسخه باستانی راد

۱۵۵ - دفتر خاطرات روزانه سال ۱۳۰۲ (فقط دو صفحه نوشته است)

۱۵۶ - دیوان فریدالدین احوال اسفراینی در ۱۹۸ صفحه (از کارهای جدید)

* ۱۵۷ - کلیات قاسم انوار در ۱۳۲۹ (۴۶۴ صفحه)

۱۵۸ - Passages d'Ammien Marcellin sur l'Iran, basés sur l'édition de

M. Nisard, 1941 - 1942 .

۱۵۹ - پس از یک عمر خون دل (ازرمانهای نوشته خودش بابعضی یادداشتهای

دیگر ایام جوانی) در ۱۳۰۴

۱۶۰ - دیوان رودکی در ۱۳۰۱ (بیت ۷۳۰) .

* * *

شرحی که در باب کتابخانه نفیسی گفته آمد شمه‌ای است از خدمات گرانقدر و کثیر و مفید آن استاد کم نظیر به ادب و زبان فارسی و نیز فرهنگ و مدنیت ایرانی که همواره موجب قدرشناسی اهل تحقیق خواهد بود . هر کس که از ثمرات حیات او بهره‌ای برگیرد، بدون تردید بر روان آن دوستدار راستین دانش و کتاب درود خواهد فرستاد .

ساپورو (ژاپن) - ۲۸ بهمن ۱۳۵۰